

Özdem Sanberk

Türkiye, AB'ye üye olur veya olamaz. Ama insan onuru ve kadın-erkek eşitliği temelinde 21. yüzyılın uygar ve gelişmiş ülkeleri arasında yer alabilme hedefinden vazgeçemez.

Avrupa Birliği'ni uzun bir süredir derinden etkileyen finansal kriz, üye ülkelerde yerleşik düzen karşısı radikal siyasi hareketlerin önlenemez yükselişi, kıtanın liberal demokrasilerinin otoriterliğe doğru savruluşu, *Brexit* ve nihayet göçmen krizi bugün devasa tehdit boyutlarına erişerek Birliği adeta uçurumun eşiğine getirmiş durumda. Aslında bu çoklu krizin temelinde, AB'nin 1957'de kuruluşundan beri var olan ve bugüne kadar çözülemeyen temel anlaşmazlık yatıyor. Bu anlaşmazlık, ortak ekonomik çıkarlardan hareketle gönüllü dönüşümü hedefleyen "ulusüstü yönetim" (*supranationality*) fikriyle, bu fikre karşı olanlar arasında yaşanıyor. Ancak "ulusüstü yönetim" kavramı "Birleşik Avrupa" fikrinin temel felsefesi. Dolayısıyla bu kavrama dayalı bir Avrupa Birliği fikrine karşı çıkanlar, ulusüstü yönetimle bütünleşme ve dönüşüm süreçlerini bir dayatma olarak görüyor.

Ütopya

Muhalefetin AB fikrine karşı olmasına yol açan pek çok neden var. En başta, seçimle işbaşına gelmemiş olan AB Komisyonu'nun demokratik olan yöntemlerle ürettiği kuralları, sıradan Avrupalının gündelik yaşantısının önüne geçirmesi geliyor. Bu düşüncede olanlara göre yetkisiz kurumlar, Avrupa'da bütünleşme adına suni ve soyut bir Avrupa kimliği şekillendirmeye çalışıyor. AB kendi projesini, halkın hâlen yaşamakta olduğu örf, adet, gelenek ve alışkanlıklarına adapte etmek yerine, gündelik alışkanlıklarını ve yaşam tarzlarını projeye uydurmaya kalkışıyor. Buna göre, üye devletlerin kimi anayasal yetkilerinin şeffaflık ve hesap verebilirlik bakımından eleştirilen ortak kurumlara devredilmesi yoluyla Roma Antlaşması'nda "ever closer", yani "hep daha fazla bütünleşme" şeklinde ifade edilen muğlak konseptin ulus devlet yetkilerinin aleyhine sürekli olarak genişletilme çabası söz konusu.

Bu nedenle Birlik içinde hatırı sayılır bir kitle, gönüllü katılımı da olsa şeffaf olmayan, nihai hedefi belirsiz ve kıta çapında 'demokratik açık' ile malul bir değişim ve bütünleşme projesinin bir ütopya olduğuna inanıyor. Ayrıca İngiltere gibi ileri demokratik düzeye erişmiş olan ülkelerdeki muhafazakâr siyasiler ise kendi ülkelerinin esasen "değişime ve dönüşüme ihtiyacı olmadığı" görüşünde.

Avrupa'da bu tür düşüncelere sahip olanlar, Birliğin yıllardan beri karşı karşıya bulunduğu ve şimdi göç kriziyle beraber doruk noktasına ulaşmış bulunan ekonomik, finansal ve siyasal krizin sebebinin de aslında bu ütopya olduğunu, AB'nin yönetilmesinin bu sebeple artık tıkanıldığını ve Birliğin söz konusu tıkanıklığı bu ütopya ile aşamayacağını savunuyor. Bu görüşte olanlar, ulusüstü yönetim modelini çoktan beri uygulayan ve seçimle işbaşına gelmemiş olan AB Komisyon yetkililerinin, yıllardır ettikleri rüzgardan şimdi fırtına biçtiklerini söylüyor.

Küresel ütopya

AB projesi aslında küresel bir ütopyanın ilk aşaması. Küresel çapta düşünüldüğü takdirde bu model, dünya barış ve refa-

AB'deki Kriz veya Uluslarüstü Yönetişim Ütopyası

hını, ulus devletlerin kendi iradeleriyle oluşturacakları ortak küresel kurallara riayetle tesis etme amacını taşıyor. AB başarılı olduğu takdirde dünya barış ve refahına da bu yolla, yani ortak küresel yönetim kurallarına gönüllü riayet yoluyla ulaşılacağı hayal ediliyor. Ne var ki uluslararası ilişkilerin işleyişinde, gerçek hayatta, oyun kurucu faktör olarak “gönüllü katılım” kavramından çok, “güçler dengesi” kavramının baskın çıkması; ulusüstü yönetim modellerinin gerek Avrupa gerekse de dünya çapında işlevsellik ve etkisini geniş ölçüde ikinci plana itiyor.

Tepkiler

AB bütünleşme modeline itiraz edenlere göre, ulusüstü yönetim, sade vatandaşın yaşam gerçeklerini ve geleneklerin önemini küçümsüyor. Kapsamı üzerinde henüz tam mutabakat sağlanamamış olan ve kısmen tartışmalı sınırsız ve radikal kişisel tercihleri, riayeti mecburi temel haklar mesabesine yükseltiyor. Bunlar arasında örneğin çok-kültürlülük, bazı cinsel tercihler, yerel ve bölgesel gündelik yaşamlardaki istikrarın teminatı olan âdetler var. Muhafazakâr ve sıradan yaşamın normal akışı, daha ilerici bir düzen adına değiştirilmek isteniyor. Muhaliflere göre bu durum aslında çok-kültürlülüğe düşman olan bir çok-kültürlülüğe yol açıyor. Çok-kültürlülük veya aykırı özgürlükler, muhafazakâr bir toplumda bir dayatma hâline dönüştükçe yabancı düşmanlığı, ötekileştirme, ırkçılık ve aşırı milliyetçilik gibi akımlar toplumsal hoşgörüyü erdirmiyor ve sonuçta hoşgörüyü yok eden boyutlara erişiyor. Öte yandan AB’de uygulanan hâliyle, ulusüstü yönetim modelinde siyasi güç, seçmene hesap vermeye mecbur olan kurumlardan kaynaklanmıyor.

“Soft Ütopya”

Ulusüstü yönetim modelinin tetiklediği bu müzmin krizi aşabilmenin bir yolu da aslında ulus devletlerin, Birliğin ulusüstü kurumlarının riayeti mecburi alanlarına anayasal, finansal ve sosyal konularda, hatta dış politika, savunma ve güvenlik konularında da, temel yetkilerinden daha fazlasını devretmeleri. Ne var ki AB’de ulusüstü yönetim modeline esasen ilkel olarak karşı çıkan siyasi hareketlerin, daha fazla yetkinin, Avrupa Birliği kurumlarına devredilmesine hele mevcut kriz koşullarında, razı olma ihtimali gerçekçi görünmüyor.

İşte kısmen yukarıdaki sebeplerle ulusüstü yönetim modeli, bu modele muhalefet edenlerce komünist veya faşist ideolojilere benzetiliyor. Ama bir farkla; komünist veya faşist ideolojilerde bu ideolojileri reddeden bireyler zorlayıcı ve cezai yaptırımlarla karşılaşırken AB’de ulusüstü yönetim ideolojisini reddedenler tabii ki böyle bir tehlike içinde değiller.

Her şeye rağmen şu da bir gerçek: Avrupa Birliği’nin deyim yerindeyse bu “soft (yumuşak) ütopyası”, demokratik açığa ve tüm tepkilere rağmen, son 60 yıldan beri gerek Avrupa düzeyinde gerek küresel düzeyde geniş çaplı bir dönüşümü gerçekleştirdi. Kural temelli demokratik yönetimlerin, sosyal

içerikli serbest pazar ekonomisinin ve hukukun üstünlüğü ilkesinin, 20. yüzyılın son çeyreğinde tüm Avrupa ve dünya çapında büyük ölçüde yayılmasına inkâr edilemeyecek katkılarda bulundu.

Türkiye’nin durumu

AB’nin gönüllülük temelindeki ulusüstü yönetim biçimi sayesinde sağladığı dönüştürücü gücü, Türkiye gibi henüz tam üye bile olmayan ülkemizde dahi en somut örnekleriyle ete kemiğe bürünüyor.

Çoğulcu demokrasisi 1946’dan bu yana birçok kesintilere rağmen inkâr edilemez bir süreklilik gösteren Türkiye’nin sosyo-ekonomik ve demokratik dönüşüm süreci 1963 Ankara Antlaşması ile itici bir güç kazandı. 1971 Katma Protokol, 1987 tam üyelik müracaatı ve 2004 tam üyelik müzakere süreci ile inişli çıkışlı çok zahmetli ve tedrici biçimde de olsa, çok önemli demokratik dönüşüm hamlelerini hep AB sayesinde gerçekleştirdik. Buna rağmen Türkiye’nin bugün hâlâ dönüşüme olan büyük ihtiyacı açık bir gerçek.

Başta ifade ve basın özgürlüğü, tarafsız ve bağımsız yargı olmak üzere, hukukun üstünlüğüne dayalı, şeffaf ve hesap verebilir, çağdaş bir açık toplum düzeyine ulaşmamız reform sürecine devam etmeden mümkün değil.

Bugün AB ile ilişkilerimizde yaşanan zorlukları hepimiz biliyoruz. Bunların önemli bir kısmının AB’nin verdiği sözleri tutmamasından kaynaklandığı da malum. Dolayısıyla AB üyeliği bu ve bir dizi jeopolitik sebep dâhil, başka nedenlerle de gerçekleşmeyebilir. Başka deyişle Türkiye AB’ye üye olur veya olamaz. Ama insan onuru ve kadın-erkek eşitliği temelinde 21. yüzyılın uygar ve gelişmiş ülkeleri arasında yer alarak çağdaşlaşma hedefinden asla vazgeçemeyiz.

Üç kilit hedef

Çağdaşlaşma daima riskli bir süreçtir, çünkü birçok belirsizlik unsuru barındırır. Sancılı bir süreçtir, çünkü dönüştürücüdür. Ve dönüşüm eş zamanlı olmaz. Bugün geldiğimiz aşamayı küçümsemeyebiliriz. Ama buradan ileriye gidip gidemeyeceğimizi reformlara devam kararlılığımız tayin edecek.

Bu hedefler aslında üç noktada özetlenebilecek kadar berberak: (i) yargı sistemimizi modern dünya yargı sistemine uygun hâle getirmek; (ii) ifade ve basın özgürlüğü dâhil, demokrasi-nin temel değerlerinin siyasi partiler, resmî ve sivil kurumlar ve geniş halk kitlelerinin öncelikleri arasındaki sırasını yükseltmek; (iii) orta gelir tuzağından kurtulabilmemizi teminen dünya ekonomi, ticaret ve yatırım sistemine daha derin entegrasyonumuz için gerekli olan hukuki ve ticari müktesebata uyumumuzun sağlayacak kurumsal kapasitemizi geliştirmek.

AB perspektifi, ulusüstü yönetim modeliyle bizi bu hedeflere ulaştıracak reformları zamanı, muhtevası ve süratini bize ait olan doğal bir sürece soktuğu için büyük önem taşıyor. Yeter ki şimdi dünyada, Avrupa’da ve Türkiye’de demokratik açılımlar için “konjonktür müsait değil” diye havlu atmayalım. ■